

20 AASTAT SÜSTEEMSEID LÕIMUMISUURINGUID EESTIS

TEABELEHT

Eesti ühiskonna lõimumist on süsteemselt uuritud 20 aastat ja seekordne lõimumismonitooring (EIM 2020) on järjekorras kaheksas. Aruandes otsitakse vastuseid mitmesugustele keelekasutust, materiaalsel heaolu, tööturgu, haridust, kodakondsust, meediat, ühiskonnaelus osalemist ja riigi-institutsioonide usaldamist puudutavatele küsimustele. 2020. aasta uuringus on esimest korda eraldi vaadeldud tagasipöördujate ja teist korda uussisserändajate kohanemist.

Esimesest EIM-ist (2000) selgus, et sõltumata rahvusrühmast tunnustab enamik eestimaalasi eesti keele oskuse olulisust. See näitab, et kümne esimese taasiseseisvusaastaga toimus venekeelsete elanike seas põhimõtteline muutus, sest enne seda ei olnud eesti keele omandamine prioriteet.

Kõik järgmised monitooringud on kinnitanud keeleoskuse sammsammulist paranemist ja 2020. aastaks oli enesehinnanguline eesti keele oskajate osakaal suurenenud venekeelsete elanike seas 42%-le. Tasub arvestada, et nõukogude aja viimase rahvaloenduse (1989) andmetel oli see näitaja kõigest 14%.

Paraku võib Eesti ühiskonda pidada rahvuste ja keelekasutuse mõttes endiselt pigem segregeerituks kui sidusaks, sest vabal ajal suhtlevad inimesed enamjaolt omaenda keelekeskkonnas. Teise emakeelega inimestega suheldakse vähem, eelkõige näeme seda tööl või koolis.

Lõimumise tulevikuvaates on trend siiski positiivne. Näiteks on erinevat kodust keelt kõnelevate noorte omavaheline läbikäimine ligikaudu kaks korda sagedasem kui vanemas eearühmas.

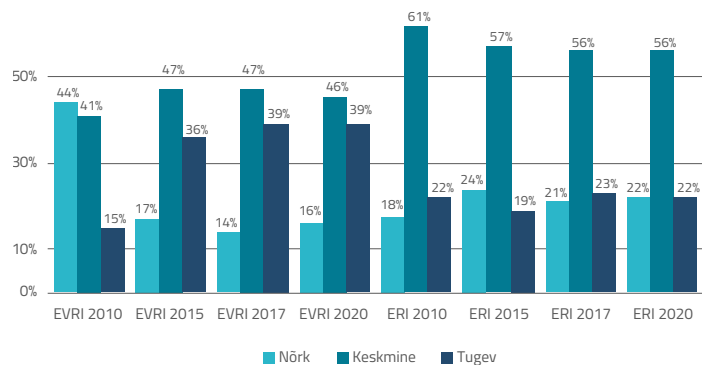
Eesti meediaväljal algas juba mitu aastat tagasi suurem põhimõtteline muutus. Venekeelsete elanike seas nõrgeneb seni valdav olnud Venemaa meedia mõju, mille asemel suureneb Eesti venekeelsete väljaannete, eelkõige veebimeedia ja rahvusringhäälingu tähtsus. Sotsiaalmeedia olulisus kasvab samuti ja eri rahvusrühmade kanalielistused muutuvad üha sarnasemaks. Eesti venekeelsete elanike hulgas on märkimisväärselt vähenenud Venemaa sotsiaalmeediakanalite kasutamine, need asendatakse üleilmsete võrgustikega.

Eesti hariduspoliitika keskne märksõna on olnud nõukogude ajast pärit paralleelsete koolisüsteemide ümberkujundamine ühtseks haridussüsteemiks ja see protsess algas kohe pärast iseseisvuse taastamist.

Lõimumise tulevikuvaatest on väga oluline, et sõltumata rahvuslikust taustast suureneb elanike toetus võimalikult varasele eesti keele õppele. Näiteks 2020. aasta EIM-i andmetel toetab eestikeelse õppe alustamist juba lasteaias 81% eestlastest ja 66% teisest rahvusest vastajatest. Kui eestikeelse õppe lasteaias alustamise variandile lisada sama põhikooli tasandil, kasvab toetus veelgi.

Koolisüsteemi ümberkujundamises eestikeelseks puudub ühiskonnas siiski samasugune üksmeel, st valdav osa eestlastest eelistab üksnes eestikeelset haridust, kuid eestivenelaste toetus sellele on märksa nõrgem.

Joonis 1. Eestlaste ja eestivenelaste riigiidentiteedi indeks 2010, 2015, 2017 ja 2020.

Allikas: EIM 2010, 2015, 2017, 2020

Märkus. EVRI - eestivenelaste riigiidentiteet; ERI - eestlaste riigiidentiteet

EIM-is alates 2015. aastast kasutusel olnud riigiidentiteedi mõistet on määratletud Eesti kui ühelt poolt rahvusriigi ja teiselt poolt kodanikuriigi põhimõtete toetamise alusel.

Nelja viimase monitooringu tulemused on eestlaste puhul väga sarnased: kui nii nõrga kui ka tugeva riigiidentiteedi kandjate osakaal on ligikaudu 20%, siis keskmise tugevusega riigiidentiteedi kandjaid on 60%. Eestivenelaste puhul on nõrga riigiidentiteedi kandjate osakaal 15% ringis, keskmise näitaja väärtus on 50% ja tugeva riigiidentiteedi kandjate osakaal peaaegu 40%. Seega on nii eestlaste kui ka eestivenelaste seas tugev üksmeel Eesti kui rahvus- ja kodanikeriigi põhialustes.

Kui 30 aastat tagasi oli eestlaste ja venekeelsete inimeste materiaalne heaolu ja sotsiaal-majanduslik positsioon ühiskonnas üsna võrdne, siis pärast turumajanduslikke reforme tekkis peaaegu kõigi näitajate puhul ebavõrdsus ning see on

suures plaanis püsinud siiani. Tööturu olukorda analüüsid tuuakse 2020. aasta küsitluse aruandes esile, et venekeelsetel inimestel on madalam tööhõive määr, kõrgem töötuse määr ning nad hindavad oma töösuhete ja tööturu olukorra turvalisust madalamalt kui eestlased. Tööturul hõivatud venekeelsete inimeste seas on vähem juhte ja spetsialiste ning rohkem madalamal ametikohal töötavaid oskus- ja lihttöölisi. Venekeelseid inimesi on märksa tugevamalt mõjutanud ka viimase paarikümne aasta majanduskriisid.

Iseseisvuse taastamisele järgnenud esimestel aastatel toimus kiire naturalisatsiooniprotsess, mis kümnendi lõpuks aeglustus. Alates 2017. aastast on Eesti kodakondsuse saanud naturalisatsiooni korras alla 1000 inimese aastas, sh automaatselt kõik Eestis sündinud lapsed, kelle mõlemad vanemad olid lapse sünni hetkel määratlemata kodakondsusega. Venekeelse rahvastiku jagunemine Eesti kodanikeks, kodakondsuseta isikuteks ja Venemaa kodanikeks peegeldab inimeste erinevat kohanemisastet ja Eesti ühiskonnas toimetuleku erinevaid strateegiaid.

Eesti ühiskonna lõimumise kontekstis on isoleeritus ja piirkondlik ebavõrdsus seotud eelkõige Ida-Virumaaga. Seal on paljud nii sotsiaal-majandusliku ja demograafilise olukorra näitajad kui ka inimeste hoiakute näitajad teiste piirkondadega võrreldes märkimisväärselt kehvemad. Ajaga on piirkondlikud erinevused pigem suurenenud.

EESTI RAHVUSSUHETE ARENGU ÜLDISTUS

Kuni 1991: paralleelühiskonnad

Nõukogude aja lõpus iseloomustas Eesti ühiskonda eestikeelse enamuse ja venekeelse vähemuse geograafiline, töökoha, haridussüsteemide, sotsiaalsete võrgustike ja paljude teiste valdkondade tugev segregeeritus. Tegu oli süsteemiga „üks riik, kaks ühiskonda“. Samas näitas 1980. aastate lõpu statistika kahe keelerühma suhtelist võrdsust näiteks hariduse ja töötuvõimaluste puhul, mille aluseks oli nõukogude süsteemi egalitarism.

1990. aastad: rahvusriikluse kehtestamine

Peale Eesti Vabariigi taastamist keskendus riigi poliitika rahvusriikluse kehtestamisele. Kiire üleminek ühtsele eestikeelsele haridussüsteemile 1990. aastate lõpuks küll ei õnnestunud, ent eesti keel saavutas riigikeelena domineeriva staatuse nii formaalselt kui ka sisuliselt. Samas suurenesid nii kahe keelekogukonna segregeeritus (lisandus segregeeritus kodakondsusstaatuse alusel) kui ka sotsiaalne ebavõrdsus tööturu ja poliitikas osalemise võimaluste puhul.

Alates 1990. aastate lõpust: keelekeskne lõimumine

1990. aastate lõpul toimus Eesti rahvuspoliitikas muutus ja eesmärgiks seati ühiskonna lõimumine. Jätkus eesti keele kasutusala laienemine ja haridussüsteemi üleviimine eesti-keelsele alusele. Lõimumise edukusel on suured piirkondlikud ja vanuselised erinevused, kuid tervikuna valdavad ühiskonnas ühtekuuluvuse positiivsed suundumused. Eriti väljendub see noorte puhul. Samas on jäänud 1990. aastate alguses kujunenud rahvuslik ebavõrdsus tööturul ja poliitikas osalemises suures plaanis siiski püsima.

UURINGU METOODIKA

Eesti ühiskonna lõimumise monitooring on lõimumisvaldkonna sõltumatu süvauuring, mis on tehtud iga kahe kuni kolme aasta tagant. Uuringu ülesandepüstituse alus on lõimumise valdkondlik arengukava „Lõimuv Eesti 2020“.

2020. aasta uuringu autorid on Eve Mägi, Ivan Polynin, Katrina Koppel, Kats Kivistik, Kirsti Melesk, Kristi Anniste, Külliki Seppel, Mari-Liis Sepper, Meeli Murasov, Märt Masso, Nawal Shaharyar, Nikolai Kunitsõn, Raivo Vetik, Triini Pohla.

Uuringu tegid mõttekoda Praxis, Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool ja Turu-uuringute AS.

Uuringu tellis Kultuuriministeerium.

ANDMEKOGUMISMETOODIKA

Põhiküsitlus: Eesti elanikud alates 15. eluaastast.

Uuringu valim: 1414 üle 15 aasta vanust Eesti elanikku. Üle-eestilise juhuvalimi mudel koostati Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi alusel, võttes arvesse vastajate sugu, vanust ja rahvust ning piirkondlikku jaotust. Elanikeküsitlus tehti silmast silma intervjuu vormis.

Peale elanike põhiküsitluse tehti läbilõikelise juhuvalimi alusel veebiankeedi vormis küsitlus 365 tagasipöörduja ja 3900 uussisserändaja seas.

Küsitlusperiood: oktoober 2020 – jaanuar 2021.